

ספריות בחברה רב תרבותית: שירותי הספרייה הציבורית בישראל

לישראלים אתיופים ולישראלים רוסים / רבינוביץ רחל

תקציר:

מטרת המחקר הינה למפות תרבותית את השירותים שמקבלות שתי קבוצות אתניות, הישראלים הרוסים והישראלים אתיופים, שהינן גם קבוצות של מהגרים מהספרייה הציבורית בישראל. הספרייה הציבורית בישראל הינה מוסד תרבותי ציבורי מקובל ומושרש והיא פועלת בתוך מצב של רב תרבותיות דהיינו, מצב בו ישנן במדינה אוכלוסיות תרבותיות שונות הדרות בכפיפה אחת ומקבלות שירות מאותה הספרייה הציבורית.

שאלנו את עצמנו האם יש הבדל בין שירותי הספרייה הניתנים על ידי לאוכלוסיות של ישראלים רוסים ושל ישראלים אתיופים וכן שאפנו לדעת האם יש הבדל בין השימוש שעושים הישראלים האתיופים והישראלים הרוסים בספרייה. שאפנו למתן מסגרת מתועדת ומתורגמת לשפת המעשה של השאלה. דהיינו, ערכנו מחקר אשר יאפשר לדעת זאת באופן מהימן עד כמה שניתן ובמונחים של מדידה. קיוונו כי ידע זה יאפשר למפות תרבותית את השימוש בספריות ציבוריות בארץ על ידי שתי אוכלוסיות המחקר וישפוך אור על התועלות והרגלי השימוש שעושים יוצאי קבוצות תרבותיות אלה במוסד הציבורי שהינו הספרייה הציבורית.

כדי להשיג את מטרתנו בדקנו לכתחילה את נתינת השירותים בספריות הציבוריות לאוכלוסיות אתניות של מהגרים בארצות שונות בעולם שהן: ארצות הברית, בריטניה, סקנדינביה ובתוכה דנמרק ושבדיה, ואוסטרליה. נראה כי דווקא בארצות הברית שהינה מדינה רבת לאומים אשר בה עשוי הרוב הלבן לאבד את ההגמוניה שלו בשנים הקרובות ולהפוך למיעוט התחוללו אירועים ומצבים של חיקוק חוקים כנגד נתינת שירותי חינוך ותרבות ובכלל זה שירותי ספרייה למהגרים בלתי מתועדים, כל זאת במקביל למודעות חזקה ורבה בספריות גופן לצורך לתת שירותי ספרייה לקבוצות אתניות שונות ולפעולות אגרסיביות של התאמה של שירותי הספרייה לצרכים של קהילות אלה.

ארגון הספריות האמריקאי, ה-ALA, תומך במתן שירותים אלה ומודע לצורך להתאים את שירותי הספרייה לאוכלוסיות מגוונות עם צרכים ושפות שונות. כך הדבר גם בדנמרק ובסקנדינביה, אולם דווקא בבריטניה ישנה ביקורת נוקבת על מתן שירותי ספרייה לאוכלוסיות של מהגרים למרות המודעות הרבה של השלטון להיותו בעבר שלטון קולוניאלי ולמרות ניסיונותיו לחמוק מתופעות של אפליה גזעית עד כדי חקיקה נמרצת בנושא. גם איגוד הספרנים הבריטי יצר מדור לנושא של שירות לאוכלוסיות מגוונות.

בבואנו לחקור את שירותי הספרייה הציבורית לשתי אוכלוסיות המחקר דלעיל שאלו שתי שאלות מחקר עיקריות מהן נבעו שאלות משנה. השאלות העיקריות היו: האם ישנו הבדל בין השירותים הניתנים לישראלים רוסים לבין השירותים הניתנים לישראלים אתיופים על ידי הספרייה הציבורית בישראל, והאם ישנו הבדל באופן קבלת השירותים הללו על ידי שתי אוכלוסיות אלה. באופן זה קיוונו לקבל תמונה שלמה של השירותים הניתנים והמתקבלים על ידי אוכלוסיות אלה.

לשם כך למדנו מעט על המצב הרב תרבותי עתיר השסעים בחברה הישראלית שהינה חברת מהגרים מחד, ומדינת לאום מאידך. עקב היותה של ישראל מדינת לאום אין יכולה להתבצע פה פרקטיקה של ממשל פוליטי רב תרבותי, דהיינו חף מכל סממן תרבותי שליט. יחד עם זאת מסתבר כי קבוצות תרבותיות שונות, למעשה כולן, מנצלות את הדמוקרטיה הישראלית על מנת להתרכז בתרבותן

הן, להנחיל אותה לצאצאיהן והתרבות הדומיננטית הופכת לעוד סקטור לצד שאר התרבויות ומאבדת את ההגמוניה שלה. היות ישראל דמוקרטיה מאפשר לקבוצות אתניות שונות לבטא עצמן תרבותית באופן חופשי ופתוח ואכן אנו נוכחים לדעת כי הן משמרות את תרבותן המקורית, והדבר נכון גם לגבי הישראלים האתיופיים ולגבי בישראלים הרוסים גם יחד, ובעת ובעונה אחת הן סופגות ותורמות לתרבות הישראלית שצמחה כאן בארץ. הישראלים הרוסים, כ- 900,000 איש, מהווים סקטור בפני עצמו המספק לעצמו שירותי חינוך ותרבות ופעיל מאוד פוליטית. הישראלים האתיופיים, לעומת זאת, מעטים יותר (אוכלוסיית המשתמשים האתיופיים בארץ מונה כ- 67,788 נפש, שנתון סטטיסטי לישראל, 2004, לוח 4.4). אוכלוסיית המשתמשים הישראלים האתיופיים כוללת חלשים יותר כלכלית, דתיים יותר, תלויים יותר בעזרה מהשלטונות ומקבלים לעיתים יחס פטרנליסטי. נסיבות הגעתם ארצה הינן נסיבות הרואיות שאינן זוכות תמיד להערכה הראויה.

במחקר שנעשה בפריסה ארצית, השתתפו 319 משתמשים בספריה הציבורית בגילאי 14 עד 30 אשר ענו על שאלון משתמשים על מנת לבדוק את השירותים המתקבלים בספריה הציבורית על ידם. כמו כן, השתתפו במחקר 45 מנהלי ספריות ציבוריות אשר ענו על שאלון המנהלים על מנת לבדוק את השירותים הניתנים בהתאמה לשתי אוכלוסיות אלה. שאלונים נשלחו בדואר ונאספו משך שמונה חודשים בספריות אשר לפי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נמצאות בשכונות מגורים של ישראלים רוסים וישראלים אתיופיים.

נראה כי שתי הקבוצות נהנות מאוד משירותי הספרייה הציבורית בארץ, אולם הישראלים האתיופיים, שהינם חלשים יותר כלכלית ופוליטית, מצלים יותר מן הישראלים הרוסים את שירותי הספרייה לבד מאשר את שירותי ההשאלה כיוון שאלה דורשים משאבים כלכליים החסרים לישראלים האתיופיים. כמו כן הישראלים הרוסים שולחים מעט יותר דואר אלקטרוני בספריה והדבר מובן כיוון שהאוכלוסייה של הישראלים הרוסים מבוססת יותר מאוכלוסיית הישראלים האתיופיים וכנראה יש לה יותר מחשבים. בבואנו להשוות את השימוש בספריות הציבוריות של שתי קבוצות אלה נראה כי הישראלים האתיופיים שוהים בספריה יותר מהישראלים הרוסים, באים לספריה יותר ביחד עם משפחותיהם, ומשתמשים יותר בספריה על מנת להשיג ספרים.

נראה כי הישראלים האתיופיים מעריכים יותר את הספריה ואילו הישראלים הרוסים מעריכים יותר את הספרן. אין תמה בדבר, לאור העובדה, כי יש מספר רב יותר של ספרנים דוברי שפת האם של הישראלים הרוסים ואין כמעט ספרנים הדוברים את שפת האם של הישראלים האתיופיים. למרות מיעוט האוספים בשפת המוצא של הישראלים האתיופיים, הרי הנבדקים, אשר טווח גילם היה 14-30 השתמשו באוספים בעברית, דבר אשר ממחיש את היקלטותם בארץ.

קרוב לוודאי שבדיקה אשר תכלול גילאים מבוגרים יותר מבין שתי האוכלוסיות תניב הבדלים חריפים בהרבה בין שתי האוכלוסיות כיוון שהישראלים הרוסים באים מארץ בה הקריאה היתה מאפיין תרבותי חזק ודומיננטי והספר נחשב מוצר תרבותי כמעט מקודש בניגוד לישראלים האתיופיים אשר הגיעו ממדינה חקלאית עם כלכלה כפרית נחשלת למדי.

הן הנחקרים הישראלים האתיופיים והן הנחקרים הישראלים הרוסים משתמשים בספריה הציבורית ובשירותיה באופן שאפשר להגדירו כנמרץ על מנת ללמוד, להתבדר ולקרוא. מידת השימוש בספריה הציבורית בארץ בשתי האוכלוסיות עלתה לעומת השימוש בארץ המוצא מסיבות שונות: הישראלים הרוסים באו ממדינה שרק עתה השתחררה מכבלי העריצות הקומוניסטית ואשר בה שירותי הספריה ניתנו יותר על מנת ליצור דעת קהל אוהדת ולהסתיר נתונים לא מחמיאים על השלטון מאשר לספק מידע ותרבות באופן חופשי ובשקיפות, ואילו הישראלים האתיופיים הגיעו ממדינה בה שירותי הספריה הציבורית לא היו זמינים

במידה מספקת. נראה כי השוני בין האוכלוסיות קטן באשר לספריה הציבורית ולשימוש בשירותיה בישראל למרות שכאשר בחנו את השירותים הניתנים נוכחנו לדעת כי היות הישראלים האתיופים אוכלוסיה קטנה יחסית מתבטא במשאבים ובמאמצים המוקדשים להם.

נראה כי כתוצאה ממחקר זה המנהלים של הספריות הציבוריות ילמדו לדעת כי שתי האוכלוסיות של המשתמשים מעריכות כחשוב ביותר את יחס הספרן. נקווה כי עם חלוף הזמן יהיו יותר ספרנים ששפת האם שלהם היא שפת האם של הישראלים האתיופים, דבר אשר יאפשר אולי שירותים יותר מוקדים לאוכלוסיה זו.

למרות זאת, כאשר שאלנו האם שירותי הספריה הציבורית נועדו עבור תושבים וותיקים או עבור עולים הרי הישראלים האתיופים סברו יותר מישראלים הרוסים כי שירותי הספריה נועדו לעולים חדשים. יחד עם זאת שתי האוכלוסיות סברו כי השירותים נועדו יותר לוותיקים.

נראה כי יש להכשיר ולהעסיק יותר ספרנים דוברי שפת אם של שתי האוכלוסיות. או אז יוכלו המשתמשים להגשים את רצונם לקשר עם הספרן ושתי האוכלוסיות תקבלנה יחס חם ואישי שמהגרים זקוקים לו ביותר. שתי האוכלוסיות גם יחד מקנות חשיבות רבה לשירותים הממוחשבים בניתנים בספריה הציבורית בישראל אולם הישראלים האתיופים מעריכים שירותים אלה יותר מהישראלים הרוסים.

מס' מיון בספריה :

E027.4 רבי.ספ תשס"ו

מס' מערכת בספריה :

1146586